

RƏNA ŞAHİRZAYEVA

elmi işçi

Azərbaycan Dövlət Rəsm Qalereyası

shahirzayeva83@gmail.com

TURİZMİN TƏŞKİLİNDE KÜTLƏVİ MƏDƏNİYYƏTİN ROLU

Açar sözlər: milli-mənəvi irs, turizm, marketing, mədəni siyaset, istirahət mərkəzi

XÜLASƏ

Məqalədə Azərbaycanda turizmin inkişaf perspektivləri və mədəni asudə vaxtin dəyərləndirilməsi məsələləri araşdırılır. Qeyd edilir ki, turizmin təşkili ölkədə sosial iqtisadi məsələlərlə yanaşı həm də mədəni siyasi əhəmiyyət kəsb edir.

Turistlər üçün təşkil edilmiş müxtəlif tədbirlər kütləvi mədəniiyyətin yeni janr və formalarda inkişafına səbəb olur. Bu da turizmin təşkilində kütləvi mədəniiyyətin rolunun göstəricisidir. Məqalədə turizmin təbliği və tədqiqi problemləri, bəşəriyyətin təminatlı və təhlükəsiz gələcəyi üçün geniş perspektivlər açan kulturoloji proses kimi baxılır.

Turizm istirahət və əyləncənin ən fəal formalarından biri olmaqla yanaşı həm də sosial-iqtisadi, mədəni-siyasi və kulturoloji funksiyaların həyata keçirilməsində xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Xəzər sahilində əlverişli coğrafi mövqeyə, gözəl təbiətə, müalicəvi əhəmiyyətli mineral sulara, neftə və palçıqlara, zəngin tarixi-mədəni irsə malik olan Azərbaycanda bu sahədə daha böyük uğurlar qazanmaq və gəlir əldə etmək mümkündür. Turizmin inkişafı həm də əlavə iş yeriinin açılması, regionlarda bəzi istehlak və kənd təsərrüfatı məhsullarının satışından əlavə gəlir götürülməsi, əhalinin istirahətinin səmərəli təşkil edilməsi deməkdir. Turizmin inkişafı bütövlükdə mədəniiyyətin – xüsusi kütləvi mədəniiyyətin inkişafına təsir edir. Kütləvi mədəni tədbirlər, əyləncələr, musiqi, rəqs turistlərin ən çox arzuladığı və mədəni-asudə vaxtin səmərəliliyini təmin edən faktorlardır.

Turizmin respublika üçün əhəmiyyətini nəzərə alan ölkə prezidenti ilk növbədə idarəetmə strukturunda dəyişiklik etdi. 2006-ci ildə Mədəniiyyət və Turizm Nazirliyinin yaradılması haqqında sərəncam imzalandı. Sonrakı illərdə isə Azərbaycanda turizmin inkişafı və onun müxtəlif sahələrini əhatə edən Dövlət Proqramları haqda sərəncam verildi. Bunların nəticəsidir ki, bu gün Azərbaycanda irimiqyaslı infrastrukturların yaradılması davam edir: beynəlxalq standartlara cavab verən magistral yollar çəkilir, körpülər salınırlar, Bakıda və bölgələrdə çoxulduzlu hotellər inşa edilir, “Şahdağ” kimi möhtəşəm qış-yay turizm kompleksi yaradılır və s. (2). Belə irimiqyaslı tikililərin inşası zamanı memarlıq və şəhərsalma xüsusiyyətlərini nəzərə almamaq qeyri-mümkündür. Bu münasibətlə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 13 iyun 1998-ci il tarixində imzaladığı “Memarlıq fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə fərmani bu sahədəki məsələləri nizamlayır. (4)

Artıq bir danılmaz faktdır ki, turizm, son illərdə dünyanın, o cümlədən Azərbaycanın ən dəbdə olan sektorlarından birinə çevrilmişdir. Müasir dövrdə dünya əhalisinin təxminən 10%-i beynəlxalq turizm hərəkatına qatılmaqdadır. Ölkədaxili turizm proseslərinə qoşulan insanların sayı məsələsində isə əldə dəqiq məlumatlar yoxdur. Digər tərəfdən turizmin dünya

iqtisadiyyatı içərisindəki yeri də müntəzəm artmaqdadır. Aparılan araşdırmlar, yaxın illərdə turizmin dünya iqtisadiyyatının ən önəmli sektorlarından biri olacağını göstərməkdədir. Dünya Turizm Təşkilatının araşdırmları, turizm proseslərinə qatılan insanların sayının və turizmin iqtisadi təsirlərinin daha da artacağını ortaya qoymaqdadır.

Digər tərəfdən, turizm son illərdə iqtisadi təsirləri ilə yanaşı, ətraf mühitə olan təsiri ilə də daha artıq gündəmdə olan və müzakirə edilən sektorlardan biridir. Turizmin daimi xarakter daşımayan bir yerdəyişdirmə prosesi olması və bu proseslərin dünya miqyasında getdikcə təmiz təbii mühitlərə doğru yönəlməsi, turizmle ərtəf mühitin qarşılıqlı əlaqəsinə dair müzakirələri müntəzəm olaraq gündəmdə saxlamaqdadır.

Dünya hər gün ağlasıgınz və izlənilməsi çətin olan bir sürətlə dəyişməkdədir. Dünən əsas kimi qəbul etdiyimiz dəyişikliklər qısa bir müddətdə keçərsiz hala gəlməkdədir. Dünya tarixinin önəmli bir keçid məqamına şahidlik edirik. İnfomasiya texnologiyaları inanılmaz bir sürətlə inkişaf etməkdə, dünya qlobal kənddən də artıq, bir evin otağı halına gəlməkdədir. Bütün bu inkişafların turizm sektoru və turizm fənni ilə əlaqəli məsələlərdən təsirsiz ötüşəcəyini gözləmək mümkün deyildir. Ta əvvəldən üzü bəri “qlobal bir sektor” olan turizm, dünyanın içində olduğu yeni nizamdan və bu nizamın müəyyənləşdiricisi və istiqamətləndiricisi olan amillərdən hər an təsirlənməkdə və dəyişikliyə uğramaqdadır.

Təbii ki, mütəşəkkil və düzgün turizm siyasetinin formalşdırılması və bunun uğurlu surətdə həyata keçirilməsi heç də asan məsələ deyil. Çünkü bu məsələdə, ölkənin yalnız turizm resurslarının və potensial imkanların olması hər şeyi həll etmir. Bu səbəbdənki, kifayət qədər turizm resurları olduğu halda, ölkəmiz beynəlxalq aləmdə hələ də turizm regionu kimi tanına bilməmişdir. Yalnız son illərdə bu sektorun inkişafı üçün siyasi, iqtisadi və sosial-mədəni imkanlar yarandığını nəzərə alsaq, gələcəkdə Azərbaycanda turizmin perspektivlərinə nikbin baxmaq olar. Xüsusilə də, son vaxtlar turizmin inkişafına yönəlmış layihələr bu sahənin gələcəyinə ümidi verici nəzərlərlə baxmağa imkan verir.

Azərbaycan Respublikasının turizm sahəsində siyasetinin əsas prinsipləri 1999-cu il iyun ayının 4-də qəbul edilmiş “Turizm haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu”nda, 2002-ci ilin avqust ayında təsdiq olunmuş “Azərbaycan Respublikasında 2002 – 2005-ci illərdə turizmin inkişafına dair Dövlət Proqramı”nda, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən 2004-cü ilin fevral ayında təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı (2004 – 2008-ci illər) Dövlət Proqramı”nda və 2007 – 2017-ci illər üçün nəzərdə tutulmuş Dövlət Proqramında öz əksini tapmışdır. (3) Azərbaycan Respublikasında qanunvericiliklə müəyyən edilmiş turizm siyasetinin mahiyyəti və əsas prinsipləri vətəndaşların istirahətə olan hüquqlarını müdafiə etməkdə, öz ölkəsində və xarici ölkələrdə sərbəst hərəkət etməsinə şərait yaratmaqda, ətraf mühitin qorunmasına dair tədbirlər həyata keçirməkdə, turizm sahəsində təhsil və maarifçilik fəaliyyətlərinə dəstək verməkdədir. Yeni iş yerlərinin açılması, milli gəlirlərin artması, beynəlxalq əlaqələrin genişlənməsi, tarixi abidələrin və turizm obyektlərinin qorunması və restavrasiyası kimi tədbirlər nəticədə mədəniyyətin inkişafına və insanların rifahının yaxşılaşdırılmasına təkan verir.

Turizmin inkişafında vacib amillərdən biri də bu sahədə kadrların hazırlanmasıdır. Turizm dinamik bir proses olduğu üçün turist bazarı çox dəyişkənlik göstərməkdədir. Belə bir dinamik və dəyişkən şəraitdə yalnız savadlı, yaxşı hazırlıqlı və təcrübəli kadrlar rəqabətə döyümlü turist məhsulu hazırlaya və sata bilərlər. Bu gün Azərbaycanda turizmin ayrı-ayrı sahələri, o cümlədən mədəni xidmət, istirahət və əyləncə, infomasiya və kommunikasiya, nəqliyyat və yerləşdirilmə obyektləri üçün işin texnologiyası ilə bağlı, həmçinin digər sahələr üzrə ixtisaslaşmış kadrlar hazırlığına böyük ehtiyac duyulmaqdadır.

Məhz ona görə də bu gün Azərbaycanın turizm sektorunda müşahidə edilən dəyişikliklər, qısa bir zaman müddətində öz təsirini turizm təhsili sahəsinə də göstərmışdır və bu sahədəki təhsil qurumlarının sayı getdikcə artmaqdadır. Artıq bu gün ali təhsil müəssisələrində turizm ixtisasları üzrə peşəkar kadr hazırlığı işinə ciddi fikir verilməkdədir. Bu sahədə ali təhsilli mütəxəssis hazırlığı ilə yanaşı, eyni zamanda elmi araşdırımlar aparılır, monoqrafiyalar və dissertasiyalar yazılır, dərsliklər nəşr edilir. Elmi və praktik təcrübələr mənimsənilməli, ölkəmizin təbii, maddi və mədəni imkanları araşdırılmalı və bunların məqsədyönlü istifadəsi üçün layihələr hazırlanmalıdır. Və bu Milli Məclisin Sosial siyaset daimi komissiyasının sədr müavini Musa Quliyevin fikrincə Azərbaycanda turizmin inkişafı üçün böyük imkanlar var. On önemli layihələrdən biri "Kurortlar və sanatoriyalar haqqında" qanun layihəsidir. Azərbaycanda son illərdə qeyri-neft sektorunun inkişafına, xüsusilə prezidentin tapşırıq və fərmanları ilə Azərbaycanın təbiətinin potensialından istifadə, ölkəyə turist axınının yaxşılaşdırılması, Xəzərboyu ərazilərdə kurort, sanatoriya və digər istirahət yerlərinin yaradılması prosesinə ciddi diqqət yetirilir. Azərbaycanın digər turist ölkələrindən geri qalmayan gözəl təbiəti var.

Mədəni turizm də Azərbaycanda inkişaf sektoru kimi nəzərdən keçirilir, çoxtərəfli və ikitərəfli himayə, habelə xarici investorların layihə yardımçıları ilə dəstəklənir. Azərbaycanlılar turizmə məşğulluq yarada və gəlir gətirə biləcək inkişaf potensialı kimi baxırlar. Ölkədə zəngin muzey və rəsm qalereyaları, tarixi abidə və şəhərlər, məscidlər və kilsələr, məbədlər, irs parkları, karvansaralar, tarixin əbədiləşdiyi çoxlu yerlər vardır. Bu ölkə həmçinin güclü ənənəvi mədəniyyətə, adət və ənənələrə, hərarətli qonaqpərvərlik ruhuna malik, habelə uzun əsrlər boyu qədim ticarət yollarının üzərində yerləşmiş bir ölkədir. Azərbaycanda mədəni turizmin inkişafı, onun həm milli, həm də beynəlxalq səviyyədə cazibədar olması üçün bir sıra şərtlərin hökmən yerinə yetirilməsini tələb edir: zəruri infrastrukturlar yaxşılaşdırılmaqla yanaşı mədəni turizm yerlərinin (ətrafin, küçənin, reklamların) cazibədarlığı inkişaf etdirilməli; kütləvi mədəniyyətin imkanlarından səmərəli istifadə; kifayət qədər təlim görmüş işçi heyətinə iyiyələnməli; ziyanət ediləcək mənzərəli yerlər turist xidmətlərilə əhatə olunmalı, turistlər üçün görüşlər və oriyentasiya sistemləri (informasiya, tərcümə, bələdçilər, kataloqlar) inkişaf etdirilməli, turizm sahəsində kiçik və orta müəssisələrin sayca artması təşviq olunmalı; sovet hakimiyyəti dövründən sonrakı yeni milli irs şüurunun yayğınlmasına çalışılmalıdır.

Hazırda turistlər üçün mədəni fəaliyyətin ən aktiv və kütləvilik tələb edən formalarından biri teatrlaşdırılmış konsert tamaşalarıdır. Konsert mahiyyət etibarı ilə bədii zövqün formallaşmasına, hiss və duyğuların ahəngdar inkişafına kömək göstərən kütləvi vasitədir. Konsert tamaşa adlanan bu kütləvi forma incəsənətin müxtəlif növləri və janrları arasında yüksək bədii emosionslıq gücünə malik olur. Ölkəmizdə əsasən Novruz bayramı ərefəsində təşkil edilən belə tədbirlər turistlərin hədsiz sevincinə, kütləvi mədəniyyətin isə yeni janr və formalarda inkişafına səbəb olur.

Avropa Şurası ekspertlərinin Azərbaycan mədəniyyəti ilə bağlı hesabatlarında deyilir ki, mədəni turizm Azərbaycanın inkişafında ən mühüm dəyərlərdən və beynəlxalq səviyyədə ölkənin imicinin yayılması imkanlarından biridir. Ölkənin nəhəng turizm potensialının inkişafı baxımından biz aşağıdakıları nəzərdə tutmağı tövsiyə edirik:

- Milli mədəni turizm strategiyasını və onun meyarlarını inkişaf etdirmək;
- Turizmin inkişafı üçün zəruri olan infrastrukturlarla – yol, xidmət, elektrik şəbəkələrinin modernləşdirilməsi ilə bağlı nazirliliklər arasında əməkdaşlıq yaratmaq;
- Mədəni məlumatlılığını, qiymətləndirmə və monitorinqin, Azərbaycan mədəni marşrutlarının və s. genişlənməsini təşkil etmək;

- İnforsasiyalar yaymaq; tərcümələr, soraq kitabçıları, YUNESKO-nun Dünya İrsi haqqında məlumatlar, internetdə mədəni turizm və xəbərlər buraxılışı;
- Müəssisələr arasında əməkdaşlıq; özəl sektor tərəfindən dəstək və marketing, layihələrin inkişafına dəstək, əməkdaşlıq və siyaset sferasında menecment;
- İctimai və özəl sponsorluğun dəstəklənməsi və genişləndirilməsi;
- Təşkilatlılığın inkişafı; məşğulluq üçün stimullar, əlaqələr, turizm məsələləri qrupu;
- Beynəlxalq marketing; müxtəlif bazarların, mədəniyyət festivallarının və s. genişləndirilməsi və dəstəklənməsi;
- Zəngin Azərbaycan mədəniyyətinin spesifik xüsusiyyətlərinin inkişaf etdirilməsi;
- Ölkədəki multikulturalizmin və onun mədəni çoxçəsiidliliyinin əhəmiyyətinin inkişaf etdirilməsi. (1)

Azərbaycanda sərbəst-asudə vaxtı dəyərləndirmə fəaliyyəti; mərkəzi və yerli idarələr, universitetlər, ictimai cəmiyyət təşkilatları vasitəsilə və fərdlərin özləri tərəfindən həyata keçirilməkdədir. Lakin təşkilatlar arasındaki koordinasiya, mütəxəssis personal və maliyyələşmə çatışmazlığı problemləri davam etməkdədir.

Gənclərin sərbəst vaxtında məlumat alması, bacarıqlarını artırımı və peşə qazanmaları məqsədilə tərbiyələndirilməsi, küçə uşaqlarının və əllillərin cəmiyyətə qazandırılması məsələləri ilə bağlı səylər yetərsiz qalmaqdadır. Xüsusilə, gecəqondu qismində və ətraf yerlərdə bacarıq artırıcı və peşə qazandırıcı fəaliyyətlərlə bağlı problemlər aradan qaldırılmamışdır.

Bu problemlərlə yanaşı, qeyd edilməlidir ki, son vaxtlaq respublikamızda gənclərin asudə vaxtlarının səmərəli keçməsinə dair bir sıra layihələr həyata keçirilməkdədir.

Cənab İlham Əliyevin mədəniyyət sahəsində dövlət siyasetinin əsas istiqaməti kimi dövlətin gənclər siyaseti yeni mərhələyə qədəm qoymuşdur. Hazırda, dövlətin gənclər siyaseti haqqında programın icrası bütün sahələr üzrə davam etdirilməkdədir. Dövlətin gənclər siyasetilə bağlı əsas məqsədi mənəviyyəti möhkəm, əqidəli, vətənpərvər və eyni zamanda yüksək intelektə və geniş dünyagörüşə malik olan gənc nəsil yetişdirməkdir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

1. Abbasov N.Ə. Mədəniyyət siyaseti və mənəvi dəyərlər. Bakı 2009. Təknur, 444 s.
2. "Azərbaycanda turizmin inkişafı və regional problemlər". Azərbaycan Coğrafiya Cəmiyyəti əsərləri XVII cild. Bakı 2011
3. Hüseynov İ.H, Əfəndiyeva N.T Turizmin əsasları (dərslik). Bakı: "Mars-Print" 2007, 440 s.
4. Mədəni irsin qorunmasına dair normativ hüquqi aktlar toplusu. Bakı, "Elm" 2001, 240
5. Mamedov F.T. Культурология как путь к эффективной жизнедеятельности. Bakı, 2006.
6. Mədəniyyətin marksizm-leninizm nəzəriyyəsi. (A.H. Arnoldov, J.A. Anufriyev, S.H. Artyanovski və b. – Moskva, Siyasi ədəbiyyat nəşriyyatı, 1990 – 397səh.
7. http://www.edu.gov.az/upload/file/TNnin_Стратегия_развития_образования_2010-2012.pdf

РЕНА ШАХРЗАЕВА
РОЛЬ МАССОВОЙ КУЛЬТУРЫ В ОРГАНИЗАЦИИ ТУРИЗМА

Ключевые слова: национально-духовное наследие, туризм, культурная политика, центр отдыха.

РЕЗЮМЕ

В статье исследуются перспективы развития туризма в Азербайджане и дается оценка культурного времяпровождения. Отмечается, что изучение проблем туризма значительно не только с социально-экономической, а также и культурно-политической точки зрения. Причиной тому является тот факт, что будучи культурологическим процессом, феномен туризма изучается, исследуется и поддерживается. Со временем организации и общества, выдвигающие на первый план мировые ценности, признаются в том что туризм является неотъемлемой частью жизни людей и влиятельной силой, способствующей развитию науки и культуры. В статье рассматриваются проблемы исследования и пропаганды туризма в качестве культурологического процесса, раскрывающего широкие перспективы для гарантированного и безопасного будущего всего человечества.

RENA SHAHRZAYEVA
THE ROLE OF MASS CULTURE IN THE ORGANIZATION OF TOURISM

Keywords: national-spiritual heritage, tourism, marketing, cultural policy, recreation center.

SUMMARY

The paper examines the prospects for the development of tourism in Azerbaijan and assesses the cultural pastime. It is noted that the study of the problems of tourism is significantly not only from a socio-economic, but also a cultural and political point of view. The reason for this is the fact that, as a cultural process, the phenomenon of tourism is studied, researched and supported. Over time, organizations and societies that highlight global values admit that tourism is an integral part of people's lives and an influential force conducive to the development of science and culture. The paper dedicated to the problems of research and promotion of tourism as a cultural process, revealing broad prospects for a guaranteed and safe future of all mankind.